

Otázky súvisiace s pojmami urbanistická štúdiá, územná štúdiá, územnoplánovacia štúdiá sú aktuálnymi témami územnoplánovacej praxe ale aj autorských práv. Keďže kompetencie takýchto štúdií sa dotýkajú aj legislatívy, téma konferencie AUÚP je viac aktuálna. Pre slovenské prostredie aj z dôvodu, že práve vrcholia práce na príprave nového stavebného zákona ale aj zákona o autorizovaných architektoch a stavebných inžinieroch. Nový stavebný zákon sa podstatne dotýka aj nového postavenia štúdií a je zrejmé, že terminológia a významy štúdií sú blízke aj českému prostrediu.

Pojem **štúdiá** má podľa Kačalu dva výklady : *1. vedecký článok, práca 2. výtvarná práca ako príprava na väčšie dielo*⁽¹⁾. Na podmienky urbanizmu môžeme aplikovať druhú definíciu, pretože v územnoplánovacej praxi je štúdiá prípravou na ďalšiu územnoplánovacia etapu. Štúdiá predstavuje dielo koncepcnej povahy ktorá má charakter autorského diela. Súvislosť s autorstvom štúdií je závažná. Na vytvorenie autorského diela sa nevzťahujú žiadne obmedzenia napr. vzdelania a tak je štúdiá vždy aj prejavom slobody vyjadrovania. Ako z pojmu vyplýva, metódou tejto činnosti je študovanie možností, ideových východísk.

Architektonická a urbanistická štúdiá

V praxi výkonu povolania „architekt“ sú frekventované dve polohy štúdií – **architektonická štúdiá** stavby a **urbanistická štúdiá** zástavby alebo usporiadania územia.

V slovenskej legislatíve majú momentálne nerovnovážne postavenie. Kým pojem „urbanistická štúdiá“ je oficiálnym pojmom stavebného zákona, pojem „architektonická štúdiá“ v tomto ale ani v zákone o autorizovaných architektoch nenájdeme. Architektonická štúdiá je akoby „mimo zákon“^(a). Každý projekt alebo plán však obsahuje v sebe aj fázu štúdie, teda tú etapu hľadania koncepcie stavby alebo usporiadania územia, či už oficiálne prezentovanú alebo ako súčasť interného pracovného postupu architekta. A práve v tej často „neviditeľnej“ fáze sa tvorí podstata diela, preto je takmer nepochopiteľné, že práve táto fáza je často prehliadaná v oceňovaní práce architekta alebo urbanistu.

Naproti tomu urbanistická štúdiá má v slovenskom stavebnom zákone pevne ukotvenú polohu ako územnoplánovací podklad. Problémom je však je, že súčasne spracovanie územnoplánovacích podkladov a územnoplánovacej dokumentácie patrí medzi vybrané činnosti, na ktoré je potrebná osobitná odborná spôsobilosť- autorizácia. Zákon vyžaduje, aby mala urbanistická štúdiá regulérne prerokované zadanie ktorého schválenie predpokladá garanciu štátnych, regionálnych alebo komunálnych záujmov. Použitie urbanistickej štúdie definuje takto :

„Urbanistická štúdiá rieši čiastkové problémy v území, spracúva sa pri príprave územného plánu ako návrh koncepcie priestorového usporiadania a funkčného využitia alebo ako nástroj na spodrobnenie a overenie územného plánu pri zmenách a doplnkoch územného plánu“.⁽²⁾

Dnes sa však urbanistickou štúdiou súčasne označuje aj dielo ako výsledok slobodnej tvorivej činnosti ktorá vzniká „mimo zákon“, teda na vznik ktorej sa nevzťahuje podmienka odbornej spôsobilosti či dokonca vzdelania, ktorá nepodlieha žiadnym metodickým a procesným pravidlám

. Napr. dielo vytvorené v ideovej urbanistickej súťaži môžeme tiež označiť pojmom urbanistická štúdiá, ktorú môže vytvoriť aj študent. Aj ateliérové urbanistické tvorby študentov sú v podstate urbanistickými štúdiami a majú povahu konzultovaného autorského diela. Urbanistická štúdiá je teda v súčasnosti aj nástrojom slobodnej tvorby aj oficiálnym nástrojom zákona.

Toto spoločné označenie dvoch rôznych vecí bolo v praxi často problémom v kompetenciách.

Komorový zákon tak vnesením pojmu „územnoplánovací podklad“ nepriamo vniesol aj pojem „urbanistická štúdiá“ do opisu profesie a priniesol nezákonnú konkurenciu aj tam, kde by postačovala aj živnosť (ani to nie, keďže vznik diel nespadá pod živnosť). Autor je preto názoru, že to, na čo nie je potrebná odborná spôsobilosť, nemá byť v opise práce autorizovaných osôb, i keď aj ony takúto

činnosť bežne vykonávajú. Týka sa to konkrétne pojmov „architektonická štúdia „ a „urbanistická štúdia“.

V tejto súvislosti spomeňme ešte iný druh územnoplánovacích podkladov, ktorými sú **generely**. Jeho úlohou je riešiť jednotlivé zložky osídlenia, napr. zelene, dopravy, technickej infraštruktúry, bývania a pod. Má tiež dvojité postavenie – je podkladom pre územnoplánovacia dokumentácia alebo prehľbuje riešenie niektorej zložky navrhnuť v územnom pláne. Pojem generel spomíname z dôvodu, že bude mať tiež súvis s upravovaním kompetencií medzi štúdiami, územnoplánovacími štúdiami a generelom pred a po územnom pláne.

Územnoplánovacia štúdia.

Navrhli sme, aby v novom zákone bol na rozlíšenie štúdií zavedený pojem „**územnoplánovacia štúdia**“. Tak sa územnoplánovacia štúdia (ÚPŠ) stane oficiálnym nástrojom územného plánovania a pojmom *urbanistická štúdia* (UŠ) budeme označovať urbanistické návrhy vytvorené mimo postupov zákona. Kým územnoplánovacia štúdia je základným územnoplánovacím podkladom^(b), urbanistickú štúdiu už zákon nespomína a tak ostane slobodným nástrojom urbanistickej tvorby.

Účelom územnoplánovacej štúdie je *posúdiť možnosti územného rozvoja, overiť podmienky zmien v území a navrhnúť možné riešenia vybraných problémov v území, ktoré môžu podstatne ovplyvniť alebo podmieniť priestorové usporiadanie a funkčné využívanie územia, územný rozvoj jednotlivých funkčných zložiek územia alebo osobitné podmienky ochrany a využívania krajiny*⁽³⁾. Podrobný obsah, zameranie a rozsah riešeného územia určí orgán územného plánovania v zadaní. Územnoplánovacie štúdie sa budú zameriavať jednotlivú funkčnú zložku územia. V tom teda územnoplánovacia štúdia môže nahradiť dnešnú polohu územného generelu. Očakávame, že základnou územnoplánovacou štúdiou bude **urbanistická ÚPŠ** (ÚPŠ-U), ktorej úlohou je overiť varianty priestorového usporiadania, funkčnoprevádzkového využitia územia. Špeciálnymi *subsystémovými územnoplánovacími štúdiami* budú **krajinné štúdie** (ÚPŠ-K) so zameraním na tvorbu a ochranu krajiny využiteľné najmä v mikroregionálnych a regionálnych dimenziách a vo väčších aglomeráciách, **dopravná** (ÚPŠ-D) a **štúdia verejného technického vybavenia** územia (ÚPŠ-TI). Okrem toho môžu vzniknúť aj územnoplánovacie štúdie jednotlivých funkčných zložiek - bývania, zelene, vybavenosti a pod.

Odteraz budú jestvovať dva pojmy s týmito základnými rozdielmi :

- kým urbanistická štúdia nemusí mať zadanie a môže mať aj vlastnú formu, ÚPŠ sa spracúva na základe zadania a jej spracovanie by malo podliehať metodickým pravidlám podľa vyhlášky; napr. legenda grafickej časti ÚPŠ by mala byť totožná s legendou ÚPD
- kým spracovanie urbanistickej štúdie nevyžaduje odbornú spôsobilosť, ÚPŠ bude vyhradenou územnoplánovacou činnosťou^(c) kde sa vyžaduje odborná spôsobilosť
- kým urbanistická štúdia nemá právnu záväznosť, prerokovaná ÚPŠ bude záväzným územnoplánovacím podkladom
- kým ÚPŠ by mala byť zo zákona variantná, UŠ bude spravidla invariantná
- UŠ predstavujú alternatívne prístupy, ÚPŠ variantné (preto by im mala predchádzať súťaž)

Čo majú spoločné je, že nemôžu byť podkladom pre povoľovanie stavieb, tým bude len územný plán.^(e)

Štúdie a autorstvo

Vzťah autorských práv k štúdiám je aktuálnou a rôzne vykladanou témou urbanistickej praxe. Podľa zákona⁽⁴⁾ „*Architektonické dielo je najvšeobecnejšie architektonické zobrazenie tvorivej myšlienky autora, najmä grafické a plastické zobrazenie architektonického riešenia stavby alebo urbanistického usporiadania územia, ako aj dielo záhradnej ...atď.*^(f)“. Predmetom autorského práva je literárne, umelecké a vedecké dielo, ktoré je výsledkom vlastnej tvorivej činnosti autora alebo spoluautorov, najmäarchitektonické dielo, predovšetkým dielo stavebnej architektúry a urbanizmu...“⁽⁵⁾.

...“Autorom je fyzická osoba, ktorá dielo vytvorila“. Z tejto súvahy zákonných ustanovení môžeme usúdiť, že :

- **urbanistická štúdia** spĺňa oba atribúty zákona – je grafickým (v prípade modelu aj plastickým) zobrazením urbanistického usporiadania územia, ktoré vzniklo vlastnou tvorivou činnosťou autora/autorov.
- **územnoplánovacia štúdia**, ktorá vzniká na základe zadania a ktorá v sebe obsahuje aj samostatné riešenie dopravy, infraštruktúry, podľa výkladu Úradu pre verejné obstarávanie^(g) už nie je celá autorským dielom. Autorskú ochranu požíva len návrh urbanistického usporiadania územia, siete a doprava sa považujú za technické riešenie. Mohli by sme tvrdiť, že aj riešenie infraštruktúry je originálne a výsledkom duševnej činnosti človeka. Nie je však umeleckým dielom. Technické riešenia sú predmetom patentov... Na spracovanie ÚPŠ je potrebná odborná spôsobilosť, teda autor- spracovateľ ÚPŠ musí byť súčasne autorizovanou osobou architektom.

Z tejto súvahy je zrejmé, že od urbanistického usporiadania územia, ak má byť dielom, sa očakávajú umelecké atribúty. Zaradenie urbanistického usporiadania územia ako architektonické dielo súčasne predpokladá, že autormi budú najmä architekti.

Účelom územnoplánovacej štúdie je posúdiť možnosti územného rozvoja, overiť podmienky zmien v území a navrhnúť možné riešenia vybraných problémov v území, ktoré môžu podstatne ovplyvniť alebo podmieniť priestorové usporiadanie a funkčné využívanie územia, územný rozvoj jednotlivých funkčných zložiek osídlenia alebo osobitné podmienky ochrany a využívania krajiny. Podrobný obsah, účel a rozsah riešeného územia určí orgán územného plánovania v zadaní pre vypracovanie územnoplánovacej štúdie v závislosti od účelu, na ktorý ju obstaráva. Územnoplánovacia štúdia zameraná na funkčnú zložku osídlenia sa obstaráva ako prehĺbenie riešenia určitej zložky osídlenia navrhnuté v územnoplánovacej dokumentácii počas jej prípravy alebo po jej schválení, najmä na dopravu, bývanie, verejnú zeleň a podobne. Územnoplánovacia štúdia so zameraním na rozvoj a ochranu krajiny sa spracúva ako **krajinná štúdia**. Krajinnou štúdiou sa navrhuje a overuje optimálne priestorové usporiadanie

Dokompletujeme si problematiku autorstva aj na **územnom pláne**. Ten má povahu verejnej listiny, ktoré nespádajú pod autorskú ochranu⁽⁶⁾. Je to z dôvodu, že spracovateľ územného plánu je v priebehu prác povinný sa riadiť pokynmi obstarávateľa, výsledkom prerokovávaní, kde musel zapracovať podnety iných osôb. Napriek tomu môže mať aj urbanistické usporiadanie územia povahu diela a je dôležité aby ju autori vedeli v pláne aj vyjadriť (preto by mal plán v záujme autorstva myšlienky obsahovať aj ideové skice urbanistickej koncepcie a pod.). Keďže územný plán nepožíva autorskú ochranu, zmeny územného plánu nemusí spracovávať pôvodný spracovateľ plánu.

Nové vzťahy štúdií k územnému plánu a územného generelu

Zaujímavý je vzťah ÚPŠ k jednotlivým územnoplánovacím stupňom. Napr. urbanistická územnoplánovacia štúdia zóny môže byť :

- podkladom aj pre územný plán sídla na overenie návrhu regulácie
- podkladom pre zmeny a doplnky územného plánu sídla
- koncepčným podkladom pre spracovanie územného plánu zóny^(d).

V poslednom prípade sa prerokovaná územnoplánovacia štúdia stane

- podkladom pre zadanie územného plánu
- a súčasne umožní nahradiť variantný koncept riešenia územného plánu.

Takéto systémové použitie ÚPŠ bude v prospech kvality a konsenzu riešenia ÚPN. Predpokladá sa, že diskusia prebehne nad variantami ÚPŠ pred Zadaním ÚPN.

Vo vyššie uvedenej definícii urbanistickej štúdie ako aj územnoplánovacej štúdie si všimnime slovko „čiasť“. Dnes je obvyklé obstarávať tzv. komplexné urbanistické štúdie ktoré rozsahom aj obsahom kopírujú územnoplánovacia dokumentácia. Tento postup nie je správny. Jediným komplexným a koordinujúcim nástrojom je územný plán^{h)}.

V tejto novej situácii by *generel* mal získať funkciu nástroja prehľbujúceho niektorú zložku územného plánu (*generel* dopravy, zelene...). Musí byť teda v súlade s územným plánom a tak sa môže stať podkladom pre povoľovanie stavieb.

Urbanistická štúdia, územnoplánovacia štúdia a územný plán v sériovom usporiadaní tak ponúknu niekoľko možností postupov podľa špecifik a zložitosti územia.

Napr. Mesto Bratislava pri hľadaní riešenia centrálnej rozvojovej osi Petržalky zvolilo zaujímavý postup:

0. Urbanistické štúdie, študentské práce – nezávislé podnety na potrebu riešenia územia
1. Ideová urbanistická súťaž ako postup verejného obstarávania na spracovateľa urbanistickej (územnoplánovacej) štúdie. Súťažné návrhy predstavujú *alternatívne* riešenia rozvoja, môžu byť v súlade i v nesúlade s územným plánom mesta.
2. *Variantná* urbanistická (územnoplánovacia) štúdia, cieľom variant je overiť možnosti víťazného súťažného návrhu a odporučení poroty
3. Zmena územného plánu mesta, ak si to prerokovanie urbanistickej štúdie vyžiada
4. Územný plán zóny, v ktorom koncept je nahradený štúdiou

Tento postup by sme mohli nazvať postupom od štúdií k plánu. Vyzerá na pohľad zložito a časovo náročne, ale územie je tak vzácny a nenahraditeľný prírodný zdroj, že tu sa príslovie „dvakrát meraj a raz strihaj“ oplatí sprísniť na trikrát meraj.

Poznámky

- (a) – tým sa nerozumie nezákonnosť, ale nezávislosť od povinností zákona
- (b) – územnoplánovacie podklady budú 1. urbanistická štúdia 2. územnotechnické podklady
- (c) – tento pojem bol do zákona zapracovaný na základe návrhu autora článku prostredníctvom SKA
- (d) – v ČR regulačný plán; autor je názoru že regulačným plánom je v skutočnosti každý územný plán
- (e) – nový pripravovaný zákon ukladá povinnosť každej obci obstaráť územnoplánovacia dokumentáciu
- (f) - v zákone je zaujímavé spojenie urbanizmu pod architektonické dielo....
- (g) – ide o analógiu výkladu ÚVO, ktorý ho vydal v súvislosti s architektúrou budovy
- (h) – vo variante návrhu stavebného zákona od SKA sa v súvislosti s umiestnením stavieb navrhli pôvodne dva pojmy – územný súhlas (podkladom je územnoplánovacia štúdia) a územné rozhodnutie (podkladom je územný plán obce). Územný súhlas ani územné rozhodnutie by neboli potrebné v území, kde je schválený územný plán zóny alebo zastavovací plán.

Literatúra a podklady

- (1) Kačala, J. a kol.: Krátky slovník slovenského jazyka, VEDA vydavateľstvo SAV, 1987
- (2) § 4 Zákona č.50/1976 o územnom plánovaní a stavebnom poriadku v znení neskorších zákonov
- (3) Návrh zákona o územnom plánovaní a výstavbe, august 2014
- (4) § 5 ods.(1) Zákona č.618/2003 – autorský zákon
- (5) § 7 ods.(1) Zákona č.618/2003 – autorský zákon
- (6) § 7 ods.(3) písm.b) Zákona č.618/2003 – autorský zákon